

TĖVŲ, PATIRIANČIŲ SOCIALINĘ RIZIKĄ, PATIRTYS PO POZITYVIOS TĖVYSTĖS MOKYMŲ

Skaidrė Račkauskienė

Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija. Šeimose, patiriančiose socialinę riziką, dėl tėvystės įgūdžių stokos nesukuriamos saugios sąlygos fiziniam ir emociniam vaikų vystymuisi. Nesėkminga socializacija vaikystėje ir paauglystėje, iš biologinės šeimos perimtas tėvų elgesio modelis neigiamai atsiliepia jauno žmogaus savarankiškame ir jo sukurtos šeimos gyvenime. Straipsnyje analizuojama pozityvios tėvystės mokymų svarba šeimoms, patiriančioms socialinę riziką. Laiku suteikta pagalba šeimai užtikrina rizikos veiksnių, susijusių su vaikų auklėjimu, mažėjimą, kokybišką tėvų–vaikų santykių kūrimą, kurių pagrindu tampa abipusė pagarba, lygybė, atsižvelgimas į kiekvieno asmens išskirtinumą, šeimos narių integralumas ir atsakomybė už savo veiksmus. Straipsnyje atskleidžiami tėvų vidiniai ir išoriniai motyvai dalyvauti pozityvios tėvystės mokymuose, iš tėvų perspektyvos pažvelgiama į pozityvios tėvystės mokymų turinį, struktūrą, organizavimo aspektus. Analizuojami tėvų elgsenos pokyčiai, susiję su padidėjusiu pasitikėjimu savo jėgomis, motyvuotu pasiruošimu keisti tarpusavio santykius šeimoje ir santykius su vaikais. Tėvų patirtys po pozityvios tėvystės mokymų yra susijusios su saviveiksmingumu – tėvų subjektyviai suvokiamu pajėgumu būti tėvais ir tinkamai vykdyti savo tėvystės pareigas. Tėvų saviveiksmingumo atsiradimas pozityvios tėvystės mokymų metu turi itin didelę įtaką vaikų auklėjimo kokybei ateityje.

Raktiniai žodžiai: pozityvi tėvystė, tėvystės įgūdžiai, šeima, patiriantis socialinę riziką.

Įvadas

Tėvystės raiška dažniausiai laikoma privačiu šeimos reikalu, nes šeima savaime yra vertybė ir turėtų būti pajėgi suteikti reikiamą gerovę savo nariams. Vis dėlto moderniose visuomenėse atsiranda vis daugiau elgesio normų, kurios apibrėžia aspektus, iki tol laikytus privačiu reikalu. Sistemingas tėvystės įgūdžių ugdymas vis dažniau taikomas įvairiose šalyse. Kuriamos valstybinės strategijos, siekiant suteikti reikiamą žinių kuo didesniai tėvų skaičiui. Olandija, Prancūzija, Švedija, Amerika, Australija yra šalys, kurios šį klausimą sprendžia valstybiniu lygmeniu, nepalieka jo vien savanoriškoms iniciatyvoms (Sanders, 2012). Šiose šalyse veikia plataus pobūdžio sistemos, apimančios socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros, švietimo įstaigas, nevyriausybinės organizacijas ir pan.

Lietuvoje vykstančios vaikų teisių apsaugos reformos kontekste pozityvios tėvystės mokymai įgauna naują prasmę. Bendro darbo su šeima tvarkos apraše (2012) pirmą kartą norminių dokumentų lygmeniu pradedama kalbėti apie socialinės rizikos prevenciją, apie savalaikį prevencinių priemonių taikymą šeimoms, prioritetą skiriant ekonominių nepriteklių patiriančioms šeimoms, fizinių asmenų globėjų (rūpintojų) šeimoms, daugiavaikėms šeimoms, šeimoms, patiriančioms socialinę riziką bei kuriose nustatyti smurto atvejai. Kuriant nuoseklią, planingą prevencinę ir kompleksinę pagalbą šeimai tėvystės įgūdžių formavimas tampa centrine ašimi organizuojant ir teikiant socialines paslaugas šeimai, patiriančiai socialinę riziką.

Savivaldybėse šeimoms sudaromos galimybės dalyvauti pozityvios tėvystės mokymuose, kurie

orientuoti į tėvystės įgūdžių stiprinimą bei vaiko savarankiškumo ir tėvų kontrolės balanso paiešką, siekiant užkirsti kelią disfunkcinės tėvystės praktikai bei mažinti šeimos rizikos veiksnius, susijusius su netinkamu vaiko elgesiu. Pastebėta, kad pozityvios tėvystės mokymų turinys skirtingose savivaldybėse skiriasi. Tai sąlygoja bendros politikos tėvystės įgūdžių formavimo klausimu nebuvimas.

Mokslinių tyrimų lauke stebimas tėvystės įgūdžių analizės daugiabriauniškumas. J. Jonynienė (2010, 2012) tyrė tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo faktorius ir tėvų asmenybės bruožų sąsajas su autoritariniu bei autoritetiniu vaikų auklėjimo modeliu, S. Burvytė, R. Trečiakauskienė (2013), S. Burvytė, R. Nevaitė (2013) ir J. Vyšniauskytė-Rimkienė, D. Matulevičiūtė (2016) savo tyrimuose analizavo pozityvios tėvystės įgūdžių programas iš socialinių darbuotojų praktinės patirties perspektyvų. Socialinės rizikos šeimose gyvenančių moterų patirtis bei perimamus tėvų šeimos kultūros modelius tyrinėjo V. Ivanauskienė (2012) ir T. R. Jovaiša, E. Ignatovič (2013). Užsienio mokslininkai G. Lindsay, S. Strand, H. Davis (2011), R. Wakimizu, H. Fujioka, A. Iejima ir kt. (2014) tyrė tėvystės programų efektyvumą įprastose šeimose ir šeimose, auginančiose vaiką su raidos sutrikimais. K. R. Wilson, S. S. Havighurst, A. E. Harley (2014) tyrė tik į tėčius orientuotos tėvystės programos efektyvumą, J. Rahmqvist, M. Wells, A. Sarkadi (2014) ir I. Glazemakers, D. Deboutte (2013) tyrinėjo tėvų motyvus, skatinančius dalyvauti pozityvios (Trigubos P) tėvystės programoje bei šios programos veiksmingumą, modifikavimo galimybes ją pritaikant tėvams, turintiems proto negalią. Pastebėta, kad tyrimų laukas, susijęs su tėvų, patiriančių riziką, patirtimis po pozityvios tėvystės užsiėmimų, yra

ribotas tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrimų kontekste. Todėl nagrinėjamo tyrimo laukas apima probleminį klausimą: kaip pozityvios tėvystės užsiėmimai pateisino tėvų lūkesčius?

Tyrimo objektas – tėvų, patiriančių socialinę riziką, patirtys po pozityvios tėvystės mokymų.

Tyrimo tikslas – atskleisti tėvų, patiriančių socialinę riziką, patirtis po pozityvios tėvystės mokymų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinti tėvų, patiriančių socialinę riziką, motyvaciją dalyvauti pirmą kartą pozityvios tėvystės mokymuose ir pakartotinai po pozityvios tėvystės mokymų.

2. Apibrėžti tėvų, patiriančių socialinę riziką, mąstymo ir elgesio pokyčius po pozityvios tėvystės mokymų.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, interviu, turinio (content) analizė.

Pozityvios tėvystės programos kaip tėvystės įgūdžių formavimo prielaida

Šeimos gyvenimo kokybė yra svarbi vaikų gerovei. Šeimos santykiai apskritai bei tėvų ir vaikų santykiai daro didžiulę įtaką psichologinei, fizinei, socialinei ir ekonominei vaikų gerovei. Daugelis svarbių psichinės sveikatos, socialinių ir ekonominių problemų yra susijusios su šeimos funkcionavimo sutrikimais ir šeimos santykių suskaidymu (Sanders, Bor, Morawska, 2007). Epidemiologiniai tyrimai rodo, kad šeimos rizikos veiksniai, tokie kaip nepakankamas auklėjimas, šeimos konfliktas ir santuokos nutraukimas stipriai veikia vaikų vystymąsi (Baker, Sanders, Turner, Morawska, 2017). H. B. Lemme (2013) nurodo, kad tėvystė šeimoje yra vienas iš socialinių individo vaidmenų, kuriam diegiama nuostata, kad tai teigiamas patyrimas. Nežiūrint to, tyrimai rodo, kad tėvystė kelia nemažą stresą. Plati suaugusiųjų apklausa, anot H. B. Lemme (2013), atskleidė, kad žmonės, auginantys vaikus, patiria daugiau stresinių situacijų ir jaučia blogiau, nei neturintys vaikų. Tai lemia nepakankamas pasiruošimas tokiam sudėtingam vaidmeniui: daugelis suaugusiųjų dažnai neturi reikiamų įgūdžių arba nuostatų, kad galėtų sėkmingai auginti vaikus.

Pozityvi tėvystė yra nesmurtinė, orientuota į sprendimus, gerbianči vaiko teises ir pagrįsta vaiko raidos principais. Pozityvios tėvystės pagrindu yra laikomi stiprūs tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai. Išskiriami pagrindiniai principai, kuriais tėvai turėtų vadovautis bendraudami su savo vaikais – tai ilgalaikiai auklėjimo tikslai, šilti santykiai su vaiku, elgesio ribų nustatymas, vaiko mąstymo ir jausmų supratimas, orientacija į problemų sprendimą, o ne bausmes. Laikantis šių principų, yra padedamas

tvirtas pagrindas pozityvios tėvystės mokymo programų kūrimui ir įgyvendinimui (Durrant, 2012). Taip pat pastebėta, kad pozityvios tėvystės mokymo praktika būtų veiksminga svarbi esamos situacijos analizė, laikantis kelių kriterijų: žinios apie šeimoje vyraujančių rizikos faktorių paplitimą ir dažnumą; žinios apie šeimos rizikos faktorių kaitą ir apsauginius faktorius, mažinančius rizikos mastą; veiksmingas ir etiškas intervencijų į šeimą numatymas (Sanders, Kirby, Tellegen, Day, 2014). Pozityvios tėvystės mokymai, atliepianči minėtus kriterijus bei panaudojant socialinio išmokymo modelius, tampa daugiapakopiai ir orientuoti naują šeimos narių elgsenos susiformavimą. Šių mokymo programų fundamentalus pagrindas yra socialinio išmokymo teorija ir taikomoji elgsenos analizė, taikanti elgsenos ir mokymosi principus bei klinikiniais tyrimais patvirtintus metodus, pageidaujama elgesiui įtvirtinti (Sanders, Markie-Dadds, Turner, 2003; Thomas, Zimmer-Gembeck, 2007).

Žmogaus elgsenos susiformavimas, šiuo atveju pozityvios tėvystės įgūdžių atsiradimas, darbe remiasi Socialinio išmokymo teorija (*Social Cognitive Theory*), teigiančia, kad tėvai yra aktyvūs informacijos priėmėjai, besimokantys stebėdami ir pagal tai modeliuojantys savo pačių elgseną. Kaip pažymi A. Bandura (1977), šios teorijos kūrėjas, žmogaus elgseną galime traktuoti kaip didžiulę potencinę galimybę, kuri tam tikrose sąlygose ribose dėl tiesioginio ar vikarinio patyrimo gali būti modeliuojama į daugybę skirtingų veikimo formų. Todėl norint paaiškinti ir numatyti tėvų elgseną su vaikais bei jos pokyčius, pakanka žinoti to žmogaus informacijos priėmimo principus. Remiantis šiais principais, svarbu atkreipti dėmesį į du komponentus. Pirma, žmogus nėra paprasta marionetė, kurios elgseną tiesiogiai lemia išorinės aplinkos poveikis. Tarp žmogaus ir aplinkos egzistuoja abipusis priežastingumas, t. y. žmogus ir aplinka veikia vienas kitą. Antra, daugelis žmogaus elgsenos aspektų yra socialinės kilmės, elgsena tiesiogiai susijusi su tarpasmenine sąveika, todėl, norėdami adekvačiai suprasti asmenybę, mes turime atsižvelgti į tą socialinį kontekstą, kuriame vyksta pozityvios tėvystės mokymasis ir kuriame pasireiškia konkretus elgesys (Lange, Kruglanski, Higgins, 2012). Žmogaus elgseną, anot A. Bandura (1977), lemia kognityvinių (ypač atkreipiant dėmesį į gaunamas žinias per pozityvios tėvystės mokymus), elgsenos ir aplinkos faktorių tarpusavio sąveika. Kaip teigia A. Luszczynska ir R. Schwarzen (2005), kognityvinių faktorių (ypač pažintinių žinių) įtraukimas į minėtą modelį geriau atskleidžia žmogaus prigimtį bei jo galimybes. Prie šių galimybių galima priskirti tėvų sugebėjimą planuoti, numatyti savo elgesio su vaikais padarinius, mokytis stebint kitų veiksmus ir t. t. Kuo geriau išvystyti tėvų pažintiniai gebėjimai, tuo

didesnį poveikį esant skirtingoms aplinkos sąlygoms tėvai gali daryti savo paties elgsenai. O tai sudaro prielaidą, kad kuo tėvai turi daugiau žinių, įgūdžių pozityvios tėvystės klausimais bei stiprų pasitikėjimą savimi, tuo didesnė tikimybė, kad šeimoje bus užkirstas kelias destruktiviam elgesiui tarp šeimos narių, vaikų ir paauglių emocinių ir socialinių problemų raiškai (Sanders, 2012).

Šiandien kaip viena iš veiksmingiausių tėvų ugdymo programų pasaulyje, paremta išsamiais longitudinaliais tyrimais yra pozityviosios tėvystės sampratos pagrindu sukurta programų sistema – Triguba P (Thomas, Zimmer-Gembeck, 2007; Graaf, Speetjens, Smit, Wolff, 2008; Fujiwara, Kato, Sanders, 2011; Sanders, 2012). Trigubos P (*angl. Triple P – Positive Parenting Program*) pozityvios tėvystės programa yra paremta vaikų elgesio, emocinių ir kitų problemų prevencija bei sudaro pamatinį tėvystės įgūdžių formavimo pagrindą. K. M. T. Turner, M. R. Sanders (2006) teigimu, šeimos rizikos veiksniai, tokie kaip netinkamas auklėjimas, konfliktai, skyrybos, šiltų santykių stoka, griežtos, nelanksčios taisyklės, neįsitraukimas į vaikų ugdymą, padidina riziką atsirasti rimtoms vaikų elgesio ir emocinėms problemoms. Penki programos intervencijos lygiai yra atitinkantys skirtingas tėvystės įgūdžių formavimo šeimoje problemas ir jų sunkumą. Kaip pažymi minėti autoriai, *pirmasis lygis* vadinamas universaliuoju, kadangi yra taikomas visai bendruomenei ir veikia prevenciškai per žiniasklaidos priemones (televiziją, radiją, laikraščius, lankstinukus, interneto svetaines ir pan.). Šios priemonės nestigmatizuoja tėvystės įgūdžių programų ir jos dalyvių, informacija yra visuotinai pasiekama visiems tėvams, ypatingai tiems, kurie ieško pagalbos. Antrasis lygis realizuojamas individualių konsultacijų arba grupinių seminarų pavidalu. Dažniausiai kreipiasi tėvai, kuriems trūksta bendros informacijos apie vaikų auklėjimą ar kurie turi klausimų dėl savo vaiko socializacijos ar nesudėtingų elgesio problemų. Šis intervencijos lygis yra labai patogus, nes nereikalauja specialios aplinkos ar priemonių ir jį gali atlikti socialinis darbuotojas. Seminarų metu kalbama apie pozityvios tėvystės naudą, pasitikinčių, gabių ir psichologiškai atsparių vaikų auginimą. *Trečiasis lygis* yra įvardijamas kaip pirminės priežiūros lygiu, jis skirtas pavieniams problematiško elgesio atvejams spręsti, kai jie dar nekelia ryškios šeimos disfunkcijos. Šiame intervencijos lygyje ne tik suteikiamos vaikų priežiūros ir auklėjimo žinios, bet ir praktiškai mokoma tėvystės įgūdžių. Dažniausiai kreipiasi tėvai, kurių mažamečiai vaikai turi jų amžiui būdingų elgesio problemų. Informacija suteikiama trumpų konsultacijų ar grupinių užsiėmimų metu. Tėvai ne tik mokosi naujų auklėjimo metodų, bet ir patys save įsivertina diskutuodami su kitais tėvais ir socialiniu

darbuotoju grupėje. *Ketvirtas lygis* apibūdinamas kaip standartinė programa, vidutinio ir aukštesnio intensyvumo intervencija. Programa taikoma šeimoms, kuriose yra vaikų su stipriai išreikštomis elgesio problemomis ir tėvams, kurie neturi reikiamų įgūdžių su šiomis problemomis susitvarkyti, taip pat būsimiems ar pirmagimio susilaukusiems tėvams bei šeimoms, kuriose auga vaikai, turintys raidos sutrikimų. Tėvai praktiškai mokomi įvairių auklėjimo strategijų, lengvai pritaikomų namuose ir bendruomenėje, įtraukiant vaikus ir jų brolius, seseris, skatinamas artimų tėvų–vaikų tarpusavio santykių kūrimas. *Penktasis lygis* priskiriamas aukšto intensyvumo intervencijai, kurioje be tėvystės įgūdžių mokoma bendravimo santuokoje, nuotaikų valdymo, streso įveikimo įgūdžių, kreipiamas didesnis dėmesys į tėvų ir vaikų santykius. Šį lygį sudaro skirtingos programos: tėvams, kurių vaikai turi elgesio problemų, sukeliančių šeimos disfunkciją (vieno iš narių patiriamas stresas, depresija, konfliktai šeimoje); šeimoms, išgyvenančioms skyrybas (papildomai mokoma taikiai spręsti konfliktus, dalintis vaiko globą); tėvams, esant smurto prieš vaikus rizikai (papildomai mokoma pykčio valdymo įgūdžių). Kaip pažymi C. Nowak, N. Heinrichs (2008), M. R. Sanders (2012), M. R. Sanders, J. N. Kirby, C. L. Tellegen, J. J. Day (2014) tėvystės įgūdžių ugdymas remiantis Trigubos P programa yra universalus ir gali būti pritaikytas visoms šeimoms, nepriklausomai nuo to, kokių problemų jos turi.

Psichosocialiniai pokyčiai šeimoje po pozityvios tėvystės mokymų

Pozityvios tėvystės mokymo programos paprastai dalyviui turi tam tikrą psichosocialinį poveikį. Mokymuose dalyvavę tėvai neretai skiriasi nuo tų tėvų, kurie dalyvauti galimybės neturėjo arba dar tik laukia programos pradžios. Priklausomai nuo mokymo programos turinio ir tikslų, dalyviai turi daugiau žinių apie psichologinius ir socialinius vaiko raidos ypatumus, požiūris į vaiko priežiūrą pasikeičia į gerąją pusę, pagerėja santykiai šeimoje, tėvai įgyja pasitikėjimo savimi. Tėvystės įgūdžių užsiėmimai atneša teigiamų pokyčių šeimų ir jose augančių vaikų gyvenime (Jonynienė, 2010; 2012).

Pasaulinės Sveikatos Organizacijos užsakymu atliktoje studijoje K. A. Hardcastle, M. A. Bellis, K. Hughes, D. Sethi (2015) nustatė, kad tėvystės mokymuose pasiekiamas rezultatas priklauso trijų skirtingų faktorių: *programos ypatumų* (programos efektyvumas labiau tikėtinas tuomet, kai ji dalyviams siūlo kuo įvairesnių žinių, papildomų praktinėmis užduotimis, padeda tėvams atrasti ir išnaudoti jų asmenines ir bendravimo su vaiku stiprybes, netrikdo dalyvių dėmesio papildomomis paslaugomis ir maksimaliai įtraukia į susitikimus), *programos*

dalyvio ar jo šeimos ypatumų (programos pasisekimas labiau tikėtinas, kai dalyviai yra pasiryžę ir motyvuoti keistis, programos pobūdis atitinka jų bendruosius poreikius, nusiteikimą, turėtus lūkesčius prieš prasidedant programai ir šeimos kultūrinės vertybės), programos organizatoriaus (įgyvendintojo) ypatumų (gerokai sėkmingesnės tampa tos programos, kurias įgyvendinantis vadovas su programos dalyviais linkęs palaikyti šiltus, nuoširdžius santykius, kuris geba patraukliai pateikti svarbią informaciją, yra jautrus tėvų patyrimui ir pasižymi kitomis ryšį su dalyviais stiprinančiomis savybėmis). Pozityvios tėvystės mokymų programose ypač svarbus psichologinis klimatas. Kaip pažymi Deci E. L., Ryan R. M. (2008), J. M. Rodrigo, S. Byrne, M. Álvarez (2012), psichologinis klimatas grupėje turi didelės įtakos lemiant grupėje dalyvaujančių tėvų motyvaciją pokyčiams. Jeigu santykiai grupėje yra geranoriški, palaikantys ir informatyvūs, tikėtina, kad vidinė motyvacija elgesio pokyčiams padidės.

Tėvystės įgūdžių užsiėmimuose dalyvaujančios šeimos ne tik įgyja tėvystės įgūdžių, išmoksta efektyviau bendrauti, spręsti konfliktus, bet jų metu pagerėja psichikos sveikatos būklė, tėvai pradeda tikėti savo jėgomis ir sugebėjimais. Tėvai, turintys emocinių problemų, naudojančys impulsyvų ir per stipriai reaguojantį auklėjimo stilių, nepasitikintys savo jėgomis vaikų auklėjime ir neįsijaučiantys pasitenkinimo vaikais po užsiėmimų įgyja reikalingų tėvystės įgūdžių, pagerėja jų psichikos sveikata, pasitenkinimas tėvyste, vaikų elgesio problemos sumažėja iki patenkinamo lygio (Lindsay, Strand, Davis, 2011).

Dauguma tėvystės įgūdžių programų yra universalios ir gali būti pritaikytos pagal šeimos situaciją. Palaipsniui atsiranda ir kitokių programų, kurios labiau orientuojasi į tėvų ar vaikų psichikos sveikatą. P. McGrath, N. Rawson-Huff, H. Holewa (2011) pažymi, kad svarbu organizuoti tėvystės programas jaunoms motinoms, kurių vaikai dėl mamų psichosocialinės situacijos yra rizikoje ir tampa lengvai psichologiškai pažeidžiami. Tokių programų vykdymas atneša itin gerų rezultatų. Mamos įgija žinių apie naujagimių holistinį vystymąsi, kokybiškų ir interaktyvių bendravimo būdų su jais, išmokstama pritaikyti išugdytus įgūdžius namuose, įgyjamas platesnis supratimas, kaip globoti ir rūpintis pažeidžiamais vaikais, kokią reikšmę vaiko vystymuisi turi pozityvus kontaktas. Programų metu mamos, kurių asmeninės patirtys auginat vaikus yra panašios, bendraudamos tarpusavyje įgyja stipresnę pasitikėjimą savimi, palengvina jų jaučiamą socialinę izoliaciją ir sumažina jaučiamą problemų sunkumą.

Pastebėta tendencija, kad pozityvios tėvystės mokymuose išskirtinai dalyvauja moteris. Tačiau

tėčiams tokie užsiėmimai yra tiek pat naudingi ir reikalingi. Dalyvavę užsiėmimuose tėvai pastebi sumažėjusį impulsyvumą ir pyktį auklėjant vaikus, padidėjusį saviveiksmingumo jausmą, stipresnę emocijų kontroliavimą, efektyvesnę reagavimą į vaiko poreikius ir reiškiamas emocijas (Wilson, Havighurst, Harley, 2014). Tėvai išmoksta naudoti pozityvias skatinimo priemones, nenaudoti prievartos nustatant elgesio ribas, stiprina tarpusavio emocinį ryšį su vaiku, rodo didesnę dėmesį vaiko neigiamoms emocijoms ir aiškinasi jų priežastis, vietoj to, kad taikytų bausmes už stiprių emocijų proveržį (Gulliford, Deans, Frydenberg, Liang, 2015). Pasibaigus užsiėmimams, be įgytų įgūdžių, tėvai jaučią didesnę pasitenkinimą tėvyste, jaučiasi galintys kontroliuoti savo emocijas, todėl sumažėja rizika prarasti savitvardą ir verbaliniu būdu išsilieti ant vaikų. Dėl išmoktų auklėjimo strategijų vaikų elgesys taip pat pagerėja (Lindsay, Strand, Davis, 2011; Wilson, Havighurst, Harley, 2014).

Mokslinių tyrimų laukas, analizuojantis šeimos psichosocialinius elgesio pokyčius, po pozityvios tėvystės mokymų dažniausiai pabrėžia abiejų tėvų padidėjusį pasitikėjimą savo jėgomis, tikėjimą savo galimybėmis, pasiruošimą įveikti naujus iššūkius. Šiuos apibūdinimus galima apibrėžti viena sąvoka – saviveiksmingumu. E. Rijen, N. Gasanova, A. Boonstra, J. Huijding (2014) tėvų saviveiksmingumą išskiria kaip atskirą apibrėžimą, pažymint, kad tai tėvų subjektyviai suvokiamas pajėgumas būti tėvais ir tinkamai vykdyti savo pareigas. Tėvų saviveiksmingumas turi itin didelę įtaką vaikų auklėjimo kokybei po pozityvios tėvystės mokymų. Spanjaard (2011), remdamasis A. Bandura (1977) *Socialinio išmokymo teorija*, pažymi, kad žmonės yra labiau linkę atitinkamai elgtis, jeigu mano, kad tai jiems atneš sėkmę. Savo efektyvumo vertinimas tėvams tai įspūdis, kad jie geba elgtis tam tikru būdu ir pasiekti tam tikrų tikslų, tai tikėjimas, kad geba pageidaujamai elgtis ir pasiekti norimą efektą. Savo efektyvumo, saviveiksmingumo vertinimas prisideda reguliuojant motyvaciją. Todėl galima daryti prielaidą, kad saviveiksmingumo atsiradimas prisideda prie tėvystės įgūdžių išmokimo ir tai kelia pozityvios tėvystės mokymų specialistams naujas užduotis ieškoti tėvams tinkamų skatinimo metodų ir pastebėti tėvų daromą pažangą.

Tyrimų metodai ir sąlygos

Tyrimo tipas – kokybinis.

Tyrimo imtis – 15 šeimų, patiriančių socialinę riziką, pastaruosius metus dalyvavusių pozityvios tėvystės mokymuose. Tyrimas buvo atliktas mikrolygiu, laikantis principo apklausti šeimas, patiriančias socialinę riziką, kurioms teikiama socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslauga ir

kurios dalyvavo pozityvios tėvystės mokymuose Klaipėdoje. Tyrime dalyvavo tėvai nuo 34 iki 43 metų amžiaus (11 motinų ir 4 tėvai). Iš viso tokių tėvų teorinę populiaciją sudarė 55. Tyrime sutiko dalyvauti 15. Kaip teigia V. Žydžiūnaitė, S. Sabaliauskas (2017), tyrėjui svarbu atrinkti tyrimo dalyvius atsižvelgiant į tyrimo studijos poreikius, kai imtis reprezentuoja skirtingas amžiaus grupes, darbinės veiklos sritis, o ją sudarantys tyrimo dalyviai yra populiacijos, atsakingos už konkrečią, tyrimo kontekstui aktualią veiklą, atstovai. Tiriamųjų atranka kokybiniuose tyrimuose yra tikslinė, kai nesiekama suformuoti reprezentatyvios imties vien tik dėl reprezentatyvumo parametro realizavimo, kaip tai tipiškai priimtina kiekybiniuose tyrimuose. Tiriamųjų atranka interviu atliekama taip, kad kiekvienas naujas atvejis suteiktų papildomos ar naujos informacijos, nes tik tai leidžia generuoti koncepcines kategorijas. Tyrėjas tol apklausia tyrimo dalyvius, kol išskirtos kategorijos tampa „prisotintos“, t. y. kartojasi atsakymai. Šiuo atveju pakako apklausti 15 tėvų, dalyvavusių pozityvios tėvystės mokymuose.

Duomenų rinkimo metodas. Atsakymų į atvirus klausimus turinys nagrinėtas remiantis kokybinės (content) analizės metodu. Remiantis S. Girdzijauskienės (2006) kokybinio interviu metodiniais nurodymais, kai interviu klausimai užduodami nuosekliai – nuo pradinio iki baigiamojo. Tyrėjas vadovavo interviu ir buvo sudaręs klausimą, kurį siekė aptarti su tiriamuoju. Interviu struktūra nėra griežta, t. y. sąlygas aptaria abu interviu dalyviai – tyrėjas ir apklausiamasis. Interviu papildomai naudojami įvadiniai ir baigiamieji klausimai, kurie atliekant duomenų analizę nenaudojami, taip pat šalutiniai klausimai, kurių metu

informacija patikslinama. Tyrimo duomenys buvo renkami laikantis pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui bei teisingumo principų.

Duomenų analizės metodas. Tyrime pasirinkta turinio content analizė. V. Žydžiūnaitė (2005) pažymi, kad turinio content analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas, remiantis analizuojamu tekstu. Atlikto tyrimo duomenų apdorojimo proceso pagrindiniai žingsniai: manifestinių kategorijų išskyrimas, remiantis „raktiniais“ žodžiais; kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas; kategorijų / subkategorijų turinio elementų sutapimo identifikavimas; turinio duomenų interpretavimas.

Tyrimo rezultatai

Tėvų, patiriančių socialinę riziką, motyvacija dalyvauti pirmą kartą pozityvios tėvystės mokymuose ir pakartotinai po pozityvios tėvystės mokymų

Atlikus atsakymų į klausimus („Kas nulėmė Jūsų dalyvavimą pozityvios tėvystės mokymuose?“ „Koks būtų sprendimas dėl pakartotinio dalyvavimo pozityvios tėvystės mokymuose?“), turinio (content) analizę, išskirtos keturios kategorijos: išorinė motyvacija dalyvaujant pirmą kartą, vidinė motyvacija dalyvaujant pirmą kartą, išorinė motyvacija dalyvaujant pakartotinai, vidinė motyvacija dalyvaujant pakartotinai. Pastarosios kategorijos atspindi tėvų, patiriančių socialinę riziką, motyvaciją dalyvauti pozityvios tėvystės mokymuose pirmą kartą ir pakartotinai (1 lentelė).

1 lentelė. Tėvų, patiriančių socialinę riziką, motyvacija dalyvauti pirmą kartą ir pakartotinai tėvystės įgūdžių užsiėmimuose

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Išorinė motyvacija dalyvaujant pirmą kartą	Socialinio darbuotojo skatinimas	„Man pasiūlė socialiniai darbuotojai“, „<...> pasakė, kad reikės <...> socialinis darbuotojas pasakė ir atėjau“, „Su socialine darbuotoja nusprendėm <...> pasakė, pašnekėjom ir paskui nuėjom“, „Man pasiūlė socialinis darbuotojas“, „<...> man pasiūlė socialinė darbuotoja pamokėles ir sutikau vaikščioti“.
	Maitinimas	„<...> tą patį pyragą pavalgydavom ir kavos“, „<...> būna duoda arbatos, sausainių <...> gerai taip sėdėt su maistu yra“, „Būdavo duodamas maistas, o ir vaikai čia pat pavalgo kur mes mokomės“.
Vidinė motyvacija dalyvaujant pirmą kartą	Noras įgyti naujų žinių	„<...> nes dėl savęs, dėl savo patirties įdomu“, „<...> man pačiai buvo įdomu sužinoti ką nors naujo, juk paauglystė ne už kalnų“, „Gal ne taip kažką darau, gal kažko nesuprantu, kas ten su tais vaikais darosi. <...> Jaučiau poreikį iš tikrųjų labai“, „Tikėjaus daugiau įgūdžių kaip auklėti vaikus išmokti“.
	Meilė vaikams	„Meilė vaikams. <...> noras išauginti vaikus normaliais žmonėmis ir meilė vaikams paskatino dalyvauti“, „Myliu labai savo vaikus, viską darysiu, kad tik jiems būtų gerai“.
	Baimė prarasti vaikus	„Eisiu visur, kad tik vaikų neprarasčiau“, „<...> jaučiu, kad vaikų teisės nori vaikus paimti, tai todėl eisiu ir viską ten darysiu“, „Bijau dėl vaikų, jau vieną kartą buvo paimti, daugiau nenoriu šito <...>“.

Išorinė motyvacija dalyvauti pakartotinai	Socialinio darbuotojo raginimas	„<...> jeigu dar kartą socialinis pakviestų, dalyvaučiau”, „Jeigu reikėtų, ateičiau, galėčiau. Nu kaip, savo noru, ten jeigu labai... Nu galėčiau, sudalyvaučiau, bet čia socialinis darbuotojas turėtų nuspręsti”, „<...> jeigu toksai užsiėmimas būtų įvestas, jo. <...> Jeigu reikėtų, dalyvaučiau.
Vidinė motyvacija dalyvauti pakartotinai	Savęs tobulinimas	„<...> vat giliau gal ką nors ten paieškant <...> yra tokių gi problemų, kurias <...> gali gvildinti ir gvildinti”, „<...> dėl savęs, grynai dėl pačių savęs”, „Jaučiuos, kad kaip ten tas žodis, patobulėjau, galvoju, kad dar reikėtų <...>“.
	Naujų žinių poreikis	„Nu viskas keičiasi, reikia atsinaujint, ką sužinotai”, „<...> norėčiau kažkokią žinią atnaujinti. <...> gerai įgyt naujų žinių daugiau. <...> gal dėl auklėjimo. Kaip sakykim su vaiko emocijom susitvarkyti būtų gerai sužinoti“, „Nu gal ką nors naujo sužinosi. <...> Kažkokia informacija gal bus <...> yra dar, ką reikia patvarkyti vaikų gyvenime dėl auklėjimo“, „<...> Gal kažką naujo pasakys, gal kažką ne taip aš darau“.
	Bendravimo džiaugsmas	„<...> smagu pabendrauti, paklaustyti, ką kiti šneka”, „<...> geriau nueiti pabendrauti, kažką paklaustyti, pabendrauti. <...> Pats paklausysi, ką apie tave pakalba, pašneka. <...> nereikia sėdėti ir galvoti pačiam, jeigu galima problemą spręsti kartu”, „<...> kad nesėdėt namuose prie kompiuterio, bent su žmonėm pabendrauti“.
	Noras dalintis asmenine patirtimi	„Pats papasakosiu kitiems kaip sekasi”, „<...> galbūt galėčiau padėti nežinantiems. Dalyvaučiau, kad padėti žmonėms”, „Kai pasakoji kitiems, pats geriau pasijauti”, „Galėčiau papasakot kitiems, kad jie tokių klaidų nedarytų“.

Tėvų išorinės motyvacijos dalyvauti pirmą kartą pozityvios tėvystės užsiėmimuose išsiskiria dvi subkategorijos (žr. 1 lentelė). Tėvams svarbus socialinio darbuotojo skatinimas (*man pasiūlė socialiniai darbuotojai, pasakė, kad reikės; su socialine darbuotoja nusprendėm, pašnekėjom ir paskui nuėjom*). Tėvai taip pat pabrėžia ir papildomų skatinamųjų priemonių svarbą užsiėmimų metu, viena iš dažnai minimų buvo – mokymo dalyvių maitinimas užsiėmimų metu (*būna duoda arbatos, sausainių, gerai taip sėdėt su maistu yra; būdavo duodamas maistas, o ir vaikai čia pat pavalgo kur mes mokomės*). Pastebėta, kad tėvams, patiriančiams socialinę riziką, siūlant naujas veiklas ir patyrimus labai svarbus išorinis ir apčiuopiamas stimulus. Interviu turinio analizė išryškino ir tėvų vidinę motyvaciją dalyvauti pirmą kartą pozityvios tėvystės užsiėmimuose, kurioje išsiskyrė trys subkategorijos (žr. 1 lentelė). Interviu metu tėvai minėjo norą įgyti naujų žinių (*man pačiai buvo įdomu sužinoti ką nors naujo, juk paauglystė ne už kalnų; gal ne taip kažką darau, gal kažko nesuprantu, kas ten su tais vaikais darosi, tikėjau daugiau įgūdžių kaip auklėti vaikus išmokti*), taip pat pastebėta tendencija, kad daugelis tėvų mokymuose dalyvauja sąmoningai dėl vaikų, išreiškdami tai, kad tai daro iš meilės vaikams (*noras išauginti vaikus normaliais žmonėmis; meilė vaikams paskatino dalyvauti; myliu labai savo vaikus, viską darysiu, kad tik jiems būtų gerai*). Pakankamai stiprus motyvas tėvams dalyvauti mokymuose yra susijęs baimė prarasti vaikus (*eisiu visur, kad tik vaikų neprarasčiau; bijau dėl vaikų, jau vieną kartą buvo paimti, daugiau nenoriu šito*).

Interviu metu pastebėta, kad tėvų motyvacija po mokymų iš dalies skiriasi, baimė, neužtikrintumas, papildomų skatinamųjų priemonių poreikis mažėja arba visai išnyksta (žr. 1 lentelė). Kaip svarbus išorinis motyvatorius tėvams išlieka socialinis darbuotojas (*nu galėčiau, sudalyvaučiau, bet čia socialinis darbuotojas turėtų nuspręsti*). Tačiau vidinė motyvacija po mokymų iš esmės keičiasi, nebelieka baimės ir vietoj jos atsiranda pasitikėjimas savo jėgomis, pasireiškiantis bendravimo džiaugsmu (*smagu pabendrauti, paklaustyti, ką kiti šneka; pats paklausysi, ką apie tave pakalba; nereikia sėdėti ir galvoti pačiam, jeigu galima problemą spręsti kartu*), noru dalintis asmenine patirtimi (*pats papasakosiu kitiems kaip sekasi; galbūt galėčiau padėti nežinantiems; galėčiau papasakot kitiems, kad jie tokių klaidų nedarytų*), naujų žinių poreikiu ir savęs tobulinimu (*dėl savęs, grynai dėl pačių savęs; jaučiuos, kad kaip ten tas žodis, patobulėjau, galvoju, kad dar reikėtų*).

Tėvų, patiriančių socialinę riziką, mąstymo ir elgesio pokyčiai po pozityvios tėvystės mokymų

Interviu metu, siekiant išsiaiškinti tėvų elgesio ir mąstymo pokyčius po mokymų, buvo užduoti trys klausimai („Kokius praktinius patarimus pritaikėte savo šeimoje po mokymų?“ „Kaip pasikeitė Jūsų santykiai šeimoje po pozityvios tėvystės mokymų?“ „Kaip Jūs pats (-i) pasikeitėte?“). Atlikus turinio (content) analizę ir vertinant tėvų elgesio pokyčius po mokymų išsiskyrė subkategorijos: *auklėjimo priemonių taikymas, tėvų ir vaikų bendravimo pokyčiai, įsitraukimas į vaikų ugdymą* (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Tėvų, patiriančių socialinę riziką, elgesio pokyčiai po tėvystės įgūdžių užsiėmimų

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Auklėjimo priemonių taikymas	Namų taisyklių įvedimas	„<...> vienas iš pagrindinių, tai buvo namų taisyklės“, „<...> taikiau tas taisykles“, „<...> Kodėl liūdesiukas? Todėl, kad kažką negerai padarei. Šypsenele – kažką gerai padarei. <...> būsi negera, nenupirksiu“, „Turi kažkokį gerą darbėlį padaryt, mamai padėt indus suplaut, taisykles aptarėm“, „<...> pirma vaikas tegu kažką nurašo ar skaito, tada duok kokį pusvalandį pažaisti. Ir vėl prie pamokų sodink, ir vėl duok telefoną, taisyklės atsirado“.
	Drausminamųjų priemonių taikymas	„<...> vaikas rodo ožiuką, aš duodu pasiožiuoti biškį“, „<...> sakai „pailsėk, atšalk, paskui pašnekėsime“ <...> Žiūri, ką vaikas daro, o po to jau sprendi, ką sakyti, ką daryti, kaip elgtis atitinkamai“, „<...> išmokau kaip bausmes taikyti <...> reikia pasodinti, pavyzdžiui, ant kėdutės tiek laiko, kiek jam metų“, „<...> jeigu nubaudžiu, tai į lauką neišleidžiu, tegu pamokas daro“.
	Fizinių bausmių atsisakymas	„Diržo stengiuosi neimti. <...> daugiau su žodžiais stengiuosi spręsti“, „Rankos nebekeliu prieš vaiką, stengiuosi kitaip viską išspręsti“, „<...> kartu susitarėm, kad jokio diržo daugiau nebebus“.
Tėvų ir vaikų bendravimo pokyčiai	Šeimos susirinkimų organizavimas	„<...> pasidarom tokį ale mini susirinkimą <...>“, „Buvo tie tokie <...> penkminutiniai susirinkimai, <...> vakare susėdam visi, apibendrinant tą dieną, kaip sekėsi, kaip kas“.
	Bendradarbiavimas	„<...> problemas bandom spręsti, kažkaip bendrai laviruoti. <...> tai visų pirma <...> bendradarbiavimas tarpusavio“.
	Pagarba	„<...> yra pagarba vienas kitam“, „stengiamės gerbti vienas kito pasakymus, nors kartais tai ir nelabai patinka“.
	Konfliktų sumažėjimas	„<...> ne tiek baramės“, „<...> nebesipyksti tiek“, „<...> prie vaikų visai nebesibaramė“.
	Naujos bendravimo formos	„Esant namuose tarkime ir žinutėm susirašinėjam! Nu bendravimo daugiau atsirado. <...> pritaikėm va tą lapelių rašymo būdą“.
	Bendras laisvalaikio leidimas	„<...> testą aš kokį parsinešu ir sprendžiam su vaikais. Arba ten žaidimo principais ir paįšydavom, ir t.t. <...> ale jumoras, ale žaidimas“, „Kai vaikas paprašo kartu pažaisti, dabar jau neatsisakau“, „Monopolį vakarais visi pradėjom žaisti, o koks vaikas laimingas<...>“.
Įsitraukimas į vaikų ugdymą	Pagalba ruošiant namų darbus	„<...> prie namų darbų. <...> Su vienu pasėdi, su kitu pasėdi, su trečiu, su ketvirtu“, „<...> bandžiau mokinti, tas pamokėles daryti kartu su vaikais“, „<...> kiek suprantu, prie pamokų ruošimo padėdu“.

Auklėjimo priemonių taikymo kategorijoje išsiskiria trys subkategorijos. Viena ryškiausių auklėjimo priemonių – namų taisyklių įvedimas (vienas iš pagrindinių, tai buvo namų taisyklės; turi kažkokį gerą darbėlį padaryt, mamai padėt indus suplaut, taisykles aptarėm). Tikėtina, kad namų taisyklių atsiradimas inspiravo ir drausminių priemonių panaudojimą auklėjant vaikus (sakai „pailsėk, atšalk, paskui pašnekėsime“; <...> žiūri, ką vaikas daro, o po to jau sprendi, ką sakyti, ką daryti, kaip elgtis atitinkamai; išmokau kaip bausmes taikyti <...> reikia pasodinti, pavyzdžiui, ant kėdutės tiek laiko, kiek jam metų). Kaip vieną sėkmingiausių tėvų elgesio pokyčių reikėtų įvardinti fizinių bausmių atsisakymą vaiko auklėjime (diržo stengiuosi neimti, <...> daugiau su žodžiais stengiuosi spręsti; rankos nebekeliu prieš vaiką, stengiuosi kitaip viską išspręsti).

Kategorijoje tėvų ir vaikų bendravimo pokyčiai išryškėjo šešios subkategorijos (žr. 2 lentelę),

susijusios su šeimos susirinkimų organizavimu (buvo tie tokie <...> penkminutiniai susirinkimai, <...> vakare susėdam visi, apibendrinant tą dieną, kaip sekėsi, kaip kas), bendradarbiavimu (problemas bandom spręsti, kažkaip bendrai laviruoti), pagarba vienas kitam (yra pagarba vienas kitam; stengiamės gerbti vienas kito pasakymus, nors kartais tai ir nelabai patinka), konfliktų sumažėjimu (nebesipyksti tiek; prie vaikų visai nebesibaramė), šeimoje atsirado naujos bendravimo formos (esant namuose tarkime ir žinutėm susirašinėjam; nu bendravimo daugiau atsirado, pritaikėm va tą lapelių rašymo būdą) bei laisvalaikis kartu su visais šeimos nariais (testą aš kokį parsinešu ir sprendžiam su vaikais; kai vaikas paprašo kartu pažaisti, dabar jau neatsisakau). Pastebėta tendencija kategorijoje „įsitraukimas į vaikų ugdymą“ tėvų pagalba vaikams ruošiant namų darbus (prie namų darbų, <...> su vienu pasėdi, su kitu pasėdi, su trečiu, su ketvirtu; <...> bandžiau

mokinti, tas pamokėles daryti kartu su vaikais; kiek suprantu, prie pamokų ruošimo padedu).

Tyrimė išryškėjo ne tik tėvų elgesio pokyčiai šeimoje, bet ir tėvų psichologinės būsenos pokyčiai po pozityvios tėvystės mokymų (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Pozityvios tėvystės mokymuose dalyvavusių tėvų psichologiniai pokyčiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Išryškėję teigiami asmenybės bruožai	Pasitikėjimas savimi	„Pasitikėjimo savimi iš tikrųjų labiau padaugėjo“, „<...> labiau savimi pasitikėt pradėjau <...> pradėjau labiau save įvertinti“, „Nu kaip aš dar vadinu save...supertėtis“.
	Drąsa	„Gal aš drąsesnė pasidariau“, „Drąsiau elgiuosi, mokykloje nuėjusi jau su mokytoja drąsiau kalbu, viską išsiaiškinu“.
Pakitusi emocinė būsena	Laisvė	„Daugiau išsilaisvinau, rėmus sulaužiau savo tokius. Būdavau labiau užsidariusi, o dabar laisvesnė“, „<...>laisvesnis dabar jaučiuosi visur ir namie, ir centre“.
	Ramybė	„<...> man toks kaip palengvėjimas <...>“, „<...>tokia rami dabar namie esu<...>“, „Grįždavau po mokymų į namus tokia ramesnė, atsipalaidavusi“.
	Baimės atsikratymas	„<...> nebijau taip, kaip kažkada bijodavau“.
	Vidinė stiprybė	„Aš pati jaučiuosi stipresnė“, „viduje kažkokia lyg stipresnė jaučiuosi, kalnus galiu verst“.

Atlikus turinio (content) analizę išskiriamos dvi subkategorijos: teigiami asmenybės bruožai ir pakitusi tėvų emocinė būsena. Iš teigiamų bruožų, kuriuos tėvai atrado po mokymų, buvo pasitikėjimas savimi (*pasitikėjimo savimi iš tikrųjų labiau padaugėjo; labiau savimi pasitikėt pradėjau <...> pradėjau labiau save įvertinti*) ir drąsa (*gal aš drąsesnė pasidariau; drąsiau elgiuosi, mokykloje nuėjusi jau su mokytoja drąsiau kalbu, viską išsiaiškinu*). Pastebėta, kad po mokymų kinta ir tėvų emocinė būsena, tėvai savyje atranda tokias jausmines patirtis, kurių anksčiau nepatirdavo: laisvę (*daugiau išsilaisvinau, rėmus sulaužiau savo tokius; būdavau labiau užsidariusi, o dabar laisvesnė*), ramybę (*tokia rami dabar namie esu*), baimės atsikratymą (*nebijau taip, kaip kažkada bijodavau*), vidinę stiprybę (*viduje kažkokia lyg stipresnė jaučiuosi, kalnus galiu verst*). Išskirti tėvų elgesio ir psichologinės būsenos pokyčiai po pozityvios tėvystės mokymų leidžia daryti prielaidą apie šių programų efektyvumą, didinant tėvų saviveiksmingumą, susijusį su vaikų auklėjimu šeimoje ir kokybiškų tarpusavio santykių kūrimu.

Diskusija

Pozityvios tėvystės mokymų esmė remiantis socialinio išmokimo teorija yra tarpusavio sąveikos ir pasitikėjimo užtikrinimas tarp mokymus vedančiojo ir tėvų. Vadovaujantis šia teorija mokymus vedantis siekia padėti tėvams suprasti save ir motyvuoti dalyvauti mokymuose. Teorijos šalininkai teigia, kad svarbu padėti klientui keistis ir gyventi remiantis bendražmogiškais vertybėmis, padėti atsiskleisti kliento vidinėms galimybėms, išryškinant jų stiprybes (Račkauskienė, Kasnauskienė, 2011). Pirminiame mokymų procese negalime nuneigti bihevioristinės

teorijos taikymo svarbos. Tėvų pasiryžimas ir motyvacija keistis – tai vienas svarbiausių veiksnių, nulemiančių programos įgyvendinimo sėkmingumą. Ne visi tėvai yra vienodai linkę pripažinti tėvystės įgūdžių trūkumą. Ne visuomet jie būna pasiryžę paaukoti bent šiek tiek laiko asmeniniam tobulėjimui (Jonynienė, 2010). Todėl motyvuojant klientus dalyvauti mokymuose galima remtis stimulo ir reakcijos principais, kurie sudaro bihevioristinės sąveikos modelio esmę. Stimulas – dėmesio atkreipimas, materialinė ir nemateriali parama šeimai, pagyrimas. Reakcija – atvykimas į mokymus, duoto žodžio laikymasis. Teisingai parinktas, pritaikytas prie esamos situacijos stimulus sukelia laukiamą reakciją. Tai patvirtina ir tyrimo rezultatai, kad tėvams išorinis stimulus yra labai svarbus: tėvai patenkinti, kad jie mokymų metu gauna maitinimą ir vaikų priežiūrą. Tik pajutę realią naudą iš mokymų, tėvai išorinį stimulą keičia vidiniu. Mokymo metu jie atranda bendravimo džiaugsmą, norą dalintis asmenine patirtimi, palaipsniui auga naujų žinių poreikis ir savęs tobulinimo poreikis. Gauti tyrimo rezultatai atliepia R. Bardauskienės (2016) pastebėjimus, kad tėvai, kurie savo veiksmais ir žodžiais išreiškia meilę savo vaikams, išsiskiria aukštesne motyvacija ir pasiryžimu keistis dėl jų gerovės. J. Jonynienės (2010) teigimu, tėvystės įgūdžių lavinimo programos dalyviams turi tam tikrą psichosocialinį poveikį. Tėvai išmoka bendradarbiauti, sulaukia palaikymo ir pagalbos. Tai skatina ateityje juos keisti požiūrį į savo vaiką ir auklėjimą, mokytis naujų įgūdžių, suteikia vilties. Bendrystės jausmas ir abipusis palaikymas ypač reikalingas tėvams. Buvimas grupėje padeda pasijusti ne tokiems vienišiams. Reflektuodami savo tėvystės patirtį tėvai gauna grįžtamąjį ryšį apie savo auklėjimo stilių, o palaikymas ir abipusė pagalba, esant

netinkamiems tėvystės įgūdžiams ar požiūriui į vaiką, padeda jį keisti (Sanders, Kirby, Tellegen, Day, 2014). Tyrime dalyvavę tėvai pastebėjo savo vidinius ir išorinius pokyčius šeimoje bei santykyje su vaikais po pozityvios tėvystės mokymų. Naujai patiriami emociniai išgyvenimai, tokie kaip laisvė, ramybė, baimės atsikratymas, vidinė stiprybė ypač didina jų saviveiksmingumą vaikų auklėjime. Šis saviveiksmingumas pasireiškia per naujų elgesio

modelių išbandymą šeimoje. Taisyklių įvedimas, fizinių bausmių pakeitimas kitomis drausminimo priemonėmis, konfliktinių situacijų sumažinimas, bendrų laisvalaikio praleidimo formų paieška šeimoje bei išitraukimas į vaikų ugdymo procesą parodo pozityvių mokymo programų realią naudą. Svarbu paminėti, kad norint palaikyti tėvų saviveiksmingumą, būtina palaikomoji pagalba po mokymų.

Išvados

1. Tėvų, patiriančių socialinę riziką, motyvacija yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių pozityvios tėvystės mokymų efektyvumą. Tėvų motyvacija ištraukti į tėvystės įgūdžių užsiėmimus yra nagrinėjama per socialinio išmokymo teoriją ir taikomąją elgesio analizę, taikant mokymosi principus bei klinikiniais tyrimais patvirtintus metodus, pageidaujama elgesiui įtvirtinti. Motyvaciją dalyvauti mokymuose lemia vidiniai ir išoriniai motyvai. Vienas iš svarbiausių išorinių motyvatorių dalyvauti pirmą kartą ir pakartotinai mokymuose lemia socialinis darbuotojas, kurį, tikėtina, tėvai laiko ne tik pagalbos teikėju ar patarėju, bet ir aktyviu šeimos situacijos stebėtoju ir vertintoju. Prie vidinių motyvų dalyvauti pirmą kartą ir pakartotinai mokymuose priskiriamas noras tobulėti ir įgyti naujų žinių. Po mokymų tėvai įgauna daugiau vidinės motyvacijos pakartotinai mokytis, išryškėja tėvų noras dalintis asmenine patirtimi bei patirti bendravimo džiaugsmą. Pirmą kartą dalyvaujant mokymuose tokios tendencijos nepastebėtos.
2. Pozityvios tėvystės programos yra orientuotos į pozityvių tėvų ir vaikų santykių kūrimą, elgesio ribų nustatymą, tinkamų auklėjimo metodų parinkimą. Pozityvios tėvystės programų tikslas yra ugdyti trūkstamus tėvystės įgūdžius, reikalingus vaikų gerovei užtikrinti, ir taip padėti tėvams užauginti pasitikinčią, gabią ir kūrybingą asmenybę. Šios mokymo programos yra siejamos su teigiamais pokyčiais tėvų ir vaikų gyvenime. Tėvai po mokymų savo šeimoje taiko naujas auklėjimo priemones, išitraukia į vaikų ugdymą, bendravimas šeimoje grindžiamas pagarbos ir bendradarbiavimo principais, retėjančiais konfliktais. Psichologiniai tėvų pokyčiai pasireiškia atsiradusiu pasitikėjimu savimi, vidine stiprybe ir ramybe, drąsa ir laisve, mažėjančia baime. Auklėjami pagal pozityvios tėvystės principus, socialinės rizikos šeimų vaikai pradeda artimiau bendrauti tarpusavyje, tampa paklusnesni, rūpestingesni, išitraukia į pagalbos namuose procesą, demonstruoja atsiradusią savitvardą, atsakomybę ir brandumo jausmą.

Literatūra

1. Baker, S., Sanders, M. R., Turner K. M. T., Morawska A. (2017). A randomized controlled trial evaluating a low-intensity interactive online parenting intervention, Triple P Online Brief, with parents of children with early onset conduct problems. *Behaviour Research and Therapy*. Volume 91, Pages 78-90.
2. Bardauskienė, R. (2016). Socialinio darbuotojo veiklos efektyvumas ir jį ribojantys veiksniai. *Socialinis darbas*, 14(2), 162–173.
3. Deci, E. L., Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology*, 49, 14-23.
4. Durrant, J. (2012). Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris. Vilnius: VŠĮ „Gelbėkit vaikus“.
5. Fujiwara, T., Kato, N., Sanders, M. R. (2011). Effectiveness of Group Positive Parenting Program (Triple P) in Changing Child Behavior, Parenting Style, and Parental Adjustment: An Intervention Study in Japan. *Journal of Child and Family Studies*. Volume: 20, page(s): 804–813.
6. Girdzijausienė, S. (2006). Kokybinis interviu: metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
7. Gulliford, H., Deans, J., Frydenberg, E., Liang, R. (2015). Teaching Coping Skills in the Context of Positive Parenting Within a Preschool Setting. *Australian Psychologist*, 50(3), 219-231.
8. Graaf, I., Speetjens, P., Smit, F., Wolff, M. (2008). Effectiveness of The Triple P Positive Parenting Program on Behavioral Problems in Children. A Meta-Analysis. *Behavior Modification*. Volume: 32 issue: 5, page(s): 714-735.

9. Hardcastle, K. A., Bellis, M. A., Hughes, K., Sethi D. (2015). Implementing child maltreatment prevention programmes: what the experts say. World Health Organization.
10. Jonynienė, J. (2010). Tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo veiksmių apžvalga. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 5, 119-137
11. Jonynienė, J. (2012). Gyvenimo stilius ir tėvų mokymo programos step efektyvumas auklėjimo stiliui ir suvokimui apie vaiko elgesį. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas, Vytauto Didžiojo Universitetas.
12. Lange, P. A. M., Kruglanski, A. W., Higgins, E. T. (2012). *Handbook of Theories of Social Psychology*. Collection: Volumes 1 & 2.
13. Lemme, H. B. (2013). *Development in Adulthood* (4th Edition). Allyn & Bacon.
14. Lindsay, G., Strand, S., Davis, H. (2011). A comparison of the effectiveness of three parenting programmes in improving parenting skills, parent mental-well being and children's behaviour when implemented on a large scale in community settings in 18 English local authorities: the parenting early intervention pathfinder (PEIP). *BMC Public Health*, 11, 962 - 973.
15. Luszczynska, A., Schwarzen, R. (2005). *Social Cognitionve Theory. Predicting Health Behaviour*. Bell & Bain Ltd, Glasgow.
16. McGrath, P., Rawson-Huff, N., Holewa, H. (2011). 'Building Babies Brains': A mental health program for promoting parenting skills for parents of 'at risk' children. *International Journal Of Psychosocial Rehabilitation*, 16 (2), 1.
17. Nowak, C., Heinrichs, N. (2008). A comprehensive meta-analysis of Triple P-Positive Parenting Program using hierarchical linear modeling: effectiveness and moderating variables. *Clinical Child And Family Psychology Review*, 11 (3), 114-144.
18. Račkauskienė, S., Kasnauskienė, J. (2011). Socialinio darbo, skatinant laikinų savarankiško gyvenimo namų klientų užimtumą, metodika ir priemonių paketas socialinės rizikos šeimoms. Vilnius: Homo liber.
19. Rijen, E., Gasanova, N., Boonstra, A., Huijding, J. (2014). Psychometric Qualities of the Short Form of the Self-efficacy for Parenting Tasks Index-Toddler Scale. *Child Psychiatry & Human Development*, 45 (4), 443-455.
20. Rodrigo, J. M., Byrne, S., Álvarez, M. (2012). Preventing child maltreatment through parenting programmes implemented at the local social services level. *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (1), 89-103.
21. Sanders, M. R. (2012). Development, Evaluation, and Multinational Dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. *Annual Review of Clinical Psychology*. Vol.: 8, page(s): 345-379.
22. Sanders, M. R., Bor, W., Morawska, A. (2007). Maintenance of Treatment Gains: A Comparison of Enhanced, Standard, and Self-directed Triple P-Positive Parenting Program.
23. Sanders, M. R., Kirby, J. N., Tellegen, C. L., Day, J. J. (2014). The Triple P-Positive Parenting Program: a systematic review and meta-analysis of a multi-level system of parenting support. *Clinical Psychology Review*. Volume: 34(4), page(s) 337-357.
24. Sanders M. R., Markie-Dadds C., Turner K. M. T. (2003). *Theoretical, Scientific and Clinical Foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: A Population Approach to the Promotion of Parenting Competence*. Parenting Research and Practice Monograph No. 1. The University of Queensland.
25. Spanjaard, H. (2011). Išmokimas, motyvacija ir įgalinimas. Spanjaard, H., Krooi, H., Blažaitė, J. (Red.). *Vaiko teisių apsauga bendruomenėje. Praktiniai patarimai darbui su vaikais ir tėvais bei tarpžinybiniam bendradarbiavimui*. Vilnius: Vitanika. p. 38 – 52.
26. Thomas, R., Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). Behavioral Outcomes of Parent-Child Interaction Therapy and Triple P—Positive Parenting Program: A Review and Meta-Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*. Volume: 35, page(s): 475–495.
27. Turner, K. M. T., Sanders, M. R. (2006). Dissemination of evidence-based parenting and family support strategies: Learning from the Triple P—Positive Parenting Program system approach. *Aggression and Violent Behavior*. Volume: 11, page(s): 176 – 193.
28. Žydzūnaitė, V. (2005). Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu. Kaunas: Judex.
29. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vaga.
30. Wilson, K. R., Havighurst, S. S., Harley, A. E. (2014). Dads tuning in to kids: piloting a new parenting program targeting fathers' emotion coaching skills. *Journal Of Community Psychology*, 42 (2), 162-168.

EXPERIENCES OF THE PARENTS AT SOCIAL RISK AFTER A POSITIVE PARENTING PROGRAMME

Summary

Notwithstanding the fact that the number of parents at social risk in Lithuania is continuously decreasing on a year-by-year basis, the existence of such families still indicates the lack of attention and tools for solving this issue. The lack of parenting skills is not the fault of families as the upbringing within a family is usually based on the parents' own experiences. Due to insufficient parenting skills, children suffer from violence, lack of care and feel social, emotional and pedagogical isolation. Parenting skills classes are a form of preventive and interventional tools while dealing with such issues. The classes are tailored to upgrade parenting skills to ensure child's welfare and prevent the occurrence of new social risk families. Organising parenting skills classes based on the experiences of social risk families could be useful for further assistance to such families. The aim of the study is to reveal the experiences of social risk families after a positive parenting programme. As a part of the study, the analysis of scientific literature, semi-structured interviews and qualitative content analysis have been used. The results of the qualitative analysis suggest that positive parenting programmes are associated with teaching materials presented in a professional and involving manner, positive personal qualities of the teacher and the steps taken by the teacher, which facilitate or hinder the participants' involvement. The motivation of the parents at social risk to gain parenting skills during the classes was affected by internal and external factors. The external motives include the encouragement by a social worker, and the internal motives include a willingness to improve and the need for new knowledge. After a positive parenting programme, parents at social risk have more internal motives to repeatedly attend the classes; they also show a willingness to share their experiences and feel the joy of communication. After a positive parenting programme, parents often express a willingness to apply modern education tools, change their style of communication with children and get involved in the upbringing process. Parents of social risk families have built their self-esteem, gained more courage and freedom resulting from higher internal strength, peace and a lower degree of fears.

Keywords: positive parenting, paternity skills, social risk families.

Informacija apie autorių

Skaidrė Račkauskienė. Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: socialinės rizikos grupėmis, šeimos, patiriančios socialinę riziką, socialinė reabilitacija, socialinių darbuotojų profesinė tapatybė.

El. pašto adresas: s.rackauskiene@kvk.lt